

Заходу): дис... д-ра іст. наук: 07.00.01 / Офіцинський Роман Андрійович; Ужгородський національний ун-т. – Ужгород, 2006. – [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/132446.html>.

14. Пасько І. Плавильний басейн Донецької ідентичності / І. Пасько, Я. Пасько, Г. Коржов // Пасько І. Т. Історія. Нація. Особистість. Вибране: історіософські етюди та манускрипти / І. Т. Пасько // – Донецьк: ТОВ «Східний видавничий дім»; Асоціація філософів і

релігієзнавців; Донецьке відділення Центру гуманітарної освіти НАН України, 2013. – С. 269.

15. Тиводар М. П. Закарпаття: народознавчі роздуми / М. П. Тиводар. – Ужгород: Карпати, 1995. – 208 с.

16. Турченко Ф. Г. Запоріжжя на шляху до себе... (Минуле і сучасність в документах та свідченнях учасників подій) / Ф. Г. Турченко. – Запоріжжя: Просвіта, 2009. – 368 с.

17. Шпак В. Т. Філософія нашої історії / В. Т. Шпак. – Черкаси: Брама-Україна, 2009. – 304 с.

Марина Хрустальова

УДК 316.362:355(477)

Вплив війни на соціальний інститут сім'ї в Україні

Статтю присвячено визначенню проблеми впливу військових дій на інститут шлюбу в Україні. На теоретичному рівні показано, що проблема має системний характер, наочні та імпліцитні складові. Визначені основні напрямки за якими можливо очікувати змін. Підвищується значення традиційної сім'ї, спрямованої на відтворення людських ресурсів та ресоціалізацію ветеранів. В умовах інформаційного суспільства члени сім'ї стають безпосередніми учасниками військових дій, додатковим комунікативним ресурсом для польових дій військових. Пари громадян України та Росії, мешканців різних регіонів України під впливом політичних та військових обставин, які жили без державної реєстрації шлюбів, офіційно оформлюють стосунки. Сім'я отримує поштовх у бік традиціоналізації й в бік нових форм шлюбів водночас. Зверх тиск ризику породжує нову форму сім'ї.

Ключові слова: сім'я, ризик, війна, шлюб, цивільний шлюб.

Article aims to clarify the content of the hostilities influence problem on the institution of the family in Ukraine. It is theoretically shown, that the problem has systemic character, visual and implicit components. Overpressure of the risk creates a new form of family.

The directions in which we can expect changes in the family in Ukraine were identified. It is claimed that the value of the traditional family, aimed to the reproduction of human resources and re-socialization of veterans, is increasing. In the information-oriented society, all family members become the direct participants of the military operations and additional communicative resources for the military field actions. Couples consisting of citizens of Ukraine and other countries, of the inhabitants of different Ukraine regions, who lived without state registration of marriages, formalize their relations under the political and military circumstances` influence. Explicitly family receives a push towards traditionalization and implicitly - in the direction of new marriage forms.

Key words: family, the risk, war, marriage, civil marriage.

Війна вплинула на хід соціальних перетворень. Еволюційні зміни в суспільстві під впливом процесів інформатизації, глобалізації, консюмеризму зазнали зрушення через вплив стану війни. Навіть там, де військові дії не відбувалися, люди відчували стрес, наслідки якого позначилися на ставленні до життя, до людей, до родини. Особливо сильно вплинула війна на сім'ї, де були учасники бойових дій.

Мета статті - окреслити горизонти проблеми впливу війни на інститут сім'ї, у першу чергу нас цікавить так званий

цивільний шлюб, незареєстроване співжиття чоловіка та жінки.

Актуальність теми визначається необхідністю попередження негативних соціальних наслідків антитерористичної операції, що триває в Україні, для інституту сім'ї.

У часи громадянської війни, Л. Троцький у статті «Від старої сім'ї - до нової» зазначав: «Глибоко руйнівний вплив війни на сім'ю відомо. Війна діє в цьому напрямку вже чисто-механічно, розводячи людей надовго в різні сторони або зводячи їх випадково. В області сімейного побуту перший руйнівний

період далеко не закінчений, розхитування і розпад йдуть ще повним ходом».

«Громадянська війна супроводжувалася заходами крайньої суворості. Міщанські пошляки кричали про здичавлену мораль, про криваве розбещення пролетаріату та ін.

...

Чоловік, вирваний мобілізацією зі звичних умов, вперше став на громадянському фронті революційним громадянином. Він пережив найбільший внутрішній переворот. Його горизонт розширився. Його духовні потреби підвищилися і ускладнилися. Це вже інша людина. Він повертається в родину. Застає все або майже все на старому місці. Стара сімейна смічка порвана. Нова не створюється. Подив з обох сторін переходить у взаємне невдоволення. Невдоволення - в озлоблення. Озлоблення веде до розриву» [7]. Л. Троцький робить спостереження, щодо зміни, якої набуває особистість протягом війни, для неї світ стає іншим, змінюються життєві цінності та норми поведінки.

Перехід від військових дій до мирного життя супроводжується для людини кризою, яку докладно описано у літературі присвяченій ветеранам В'єтнамської та інших сучасних локальних війн. Ще живи розповіді про сімейне життя у період Великої вітчизняної війни та після неї. Коли на зміну радості від повернення чоловіка приходили відчай взаємного нерозуміння, хвороби, алкоголізм, зради, рання смерть. Створені до війни стосунки отримують безліч ускладнень, подолання яких потребує додаткових зусиль із сторони обох партнерів.

Проблема впливу війн на інститут сім'ї сучасними дослідниками розглядається на історичних прикладах. З невеликого обзору стають зрозумілі основні напрямки змін у інституті сім'ї.

Тема впливу війни на шлюб з'являється в роботі дослідниць І. Є. Канцерової та Л. П. Шабаліної, яка присвячена обговоренню динаміки шлюбності єврейського населення в Середньому Поволжі. Вони констатують збільшення числа шлюбів єврейського населення в цьому регіоні під час другої світової війни, це явище вони тлумачать «припливом в м. Ульяновськ евакуйованих євреїв з Москви, Ленінграда, а також з багатьох населених пунктів Білорусії, України» [2, с. 155].

У статті П. Романова з співавторами вплив війни на шлюб представлено крізь

призму державного регулювання народжуваності. Автори проводять історичний аналіз дискурсу демографічної політики, нерозривно пов'язаної з політикою держави щодо сім'ї та шлюбу. Так, після трьох років Великої Вітчизняної Війни, яка призвела до серйозних людських втрат, в 1944 році посилилася сімейна політика СРСР в бік «насильницької стабілізації сім'ї». Так, Указ Президії Верховної Ради СРСР «Про збільшення державної допомоги вагітним жінкам, багатодітним і самотнім матерям, посилення охорони материнства і дитинства, про встановлення почесного звання "Мати героїня" і заснування Ордена "Материнська слава" і медалі "Материнство"» надавав правове значення тільки зареєстрованим шлюбом. Були скасовані всі юридичні та економічні права, якими користувався фактичний шлюб з 1926 року. «Фактично указ перекладав всю відповідальність за позашлюбний зв'язок, за тяжкість його наслідків повністю на жінку, а побічно - і на народжених нею дітей» [11, с. 153].

Таким чином, можна визначити ще один фактор реєстрації шлюбу, прийняття остаточного рішення, пов'язаний з війною - зміна державної політики в напрямку зміцнення сім'ї.

Соціолог А. Темкіна, на підставі біографічних інтерв'ю з жителями Вірменії в пострадянський період, робить висновок, про посилення ролі сім'ї та родинних зв'язків в період війни і економічної кризи. Однак, в умовах, коли жінка ставала єдиним годувальником, вона сама планувала своє життя. У традиційному вірменському суспільстві ця самостійність збільшила число позашлюбних зв'язків і цивільних шлюбів [13]. Тобто, знаходимо таку ж саму картину – війна призводить водночас до посилення інституту сім'ї й поширення нетрадиційних форм шлюбу.

І. А. Разумова, обговорюючи проблеми сучасних моделей шлюбної поведінки і різних шлюбних конфігурацій розглядає юридичний статус цивільного та фактичного шлюбу, його історію у зв'язку з динамікою шлюбного законодавства. Коментуючи указ 1944 року, про який говорилося раніше, стверджує, що його викликано ламкою шлюбних практик під час війни, інститутом «польових похідних дружин», яка разом з оставленою вдома дружиною до 1944 року вважалася законною. Фактичний шлюб прирівнювався до громадянського (тут у сенсі зареєстрованого) і охоронявся законом.

По суті, війна стає переломним моментом для інституту шлюбу. Якщо з початку до другої третини війни він досяг максимального рівня руйнування, то з другої половини війни почав зміцнюватися (за рахунок цільоспрямованої державної політики), так що позашлюбні, незареєстровані відносини набули рис правопорушення і стали соціально засуджуватися. Хоча паралельно існували і позашлюбні зв'язки і фактичні шлюби (незареєстровані), незважаючи на їх «незаконність» чому підтвердження велике число матерів одинаків в повоєнний час [9].

Нестача чоловіків в післявоєнний час так само стимулює розвиток громадянських шлюбів [1].

Вплив війни на інститут сім'ї обговорювали також етнографи Н. Л. Пушкарьова і О. Є. Казьміна, аналізуючи систему законів про шлюб в ХХ ст.[8].

Російський етнограф Е. А. Коляскіна однозначно заявляє «Найсильніше на трансформацію традиційних уявлень російських селян Алтаю про шлюб як про організаційну структуру сексуального життя людини і дітородіння вплинула Велика Вітчизняна війна». Традиційна сім'я поступилася перед натиском прагнення жінок, яким не вдалося вийти заміж, реалізувати себе в якості коханок і матерів [4, с. 213; 5, с. 101].

Психологи А. А. Реан та Т. В. Андрєєва, обговорюючи проблему соціального сирітства помітили, що для ряду сімей простежується наступний ланцюжок: «у першому поколінні відбувся розпад сім'ї через соціальні та історичних причин - війни, репресій (велика кількість вдів, безбатченки), у другому поколінні - шлюби не реєструються, можливо, через статеві диспропорції, в третьому - юні матері, про батька дитини взагалі мови немає, а четверте покоління в даний час знаходиться на утриманні в державному виховному закладі [10, с. 41]».

Л. А. Хачатрян, обговорюючи ідею про відмирання інституту шлюбу і формування нової моделі шлюбності в Росії зауважує, що саме в повоєнні роки в усіх країнах учасниках Другої світової війни різко збільшилася кількість розлучень і затвердився «новий шлюб». Це ще раз доводить тезу про значну перебудову інституту сім'ї та шлюбу в зв'язку з війнами [14, с. 91].

Історик Н. В. Суржикова, досліджувала соціальний портрет військовополонених першої світової війни, вона зауважила, що їх шлюби з російськими дівчатами так само були цивільними, неофіційними. Тобто заборона для полонених на офіційну сім'ю змушувала їх жити фактичними шлюбами.

Попередній аналіз стосувався Другої світової війни, щодо сучасних військових дій, у інформаційному полі стали з'являтися повідомлення, які стосуються впливу на сім'ю та шлюб останніх подій.

З усних повідомлень та побутових спостережень зрозуміло, що військові події стали каталізатором реєстрації шлюбів та вагітностей, але статистичних підтверджень цих спостережень треба ще зачекати.

У Московському Комсомольці за 10 травня 2014 надруковано статтю про вплив загрози війни на шлюби. Автори наводять і обговорюють статистику Управління РАГС. Вони звернули увагу, що за січень-квітень 2014 р. кількість шлюбів росіян з громадянами України зросла в 2 рази. За перший квартал 2014 року в Москві зареєстровано 1652 шлюбних союзу між громадянами України та РФ: близько 700 чоловіків-українців знайшли собі дружину в Москві, тоді як взяли в дружини українок трохи більше 900 москвичів.

Автори описують кілька причин укладення офіційних шлюбів, пов'язаних з сучасними військовими подіями. Так співробітники органів РАГС, вважають, що збільшення числа шлюбів між росіянами і українцями пов'язано в першу чергу з бажанням людей, які вже давно разом, узаконити стосунки, «люди, яким непогано жилося і в цивільному шлюбі, ставлять штамп у паспорті, щоб стерти перепони, поставлені між ними властями». Ще одна причина - збільшення числа фіктивних шлюбів, знову ж таки, для вирішення проблем пов'язаних з ускладненням комунікації між Україною і Росією, переселенням в більш спокійний регіон [3].

Теоретично можна охарактеризувати вплив військових подій у сучасній Україні на сім'ю як традиціоналістський відкат. В умовах, коли цінності збереження життя вкрай загострилися, родині в певній мірі повертається споконвічний сенс: бути основою життєустрою людини.

Тим не менше, основні тенденції в змінах, яким піддається інститут сім'ї, зберігаються колишніми. Традиціоналістський відкат під впливом

війни відбувається в тій мірі, в якій цей відкат властивий усьому суспільству. Теза: яке суспільство така й родина діє особливо виразно в кризовий для суспільства і сім'ї період.

Відносно інституту сім'ї в суспільстві відбувається процес, який має хаотичний характер, що приймає то хворобливі, то відразливі, то дивні, то трагічні форми, який ще не встиг виявити латентні наслідки та можливості змін сімейного укладу.

Війна робить істотний вплив на одну з основних властивостей «нової сім'ї» - цивільні шлюби. Прийнято вважати, що цивільний шлюб є наслідком зниження відповідальності людей за реалізацію основної функції сім'ї - продовження роду, що супроводжується таким же зниженням відповідальності подружжя (партнерів) за міцність, стабільність сімейних уз, за долю свого чоловіка, загальним зниженням відповідальності за майбутнє своєї родини і в цілому за долю суспільства.

Війна змінила моральну атмосферу громадянського шлюбу. Як продовження статусу цивільних відносин, так і термінове укладання шлюбу під ризиком найближчого призову партнера в арію (АТО, на війну) викликається мотивацією відповідальності. Перед обличчям явного, серйозного ризику, небезпеки для життя чоловіка вектор відповідальності / безвідповідальності змінився в бік відповідальності.

У разі збереження громадянського статусу шлюбних відносин чоловік приймає це рішення, виходячи з мотиву не наражати ризику свою дівчину залишитися вдовою, що залишить серйозну рану на все життя і створить додаткову перешкоду для укладання нового шлюбу.

Якщо ж пара, що складається в цивільному шлюбі, вирішує терміново офіційно оформити свої стосунки через призив чоловіка в армію (на війну), то, і в цьому випадку вона спонукувана мотивацією відповідальності. Дівчина і хлопець хочуть показати один одному міцність своїх стосунків в стані небезпеки для життя. Виникає ситуація екзистенційного вибору: перед лицем можливої смерті не можуть бути відносини «іграшковими», несправжніми, ненадійними.

Війна зводить у ранг екзистенційних проблем вибір форми шлюбу. З війни хлопця чекатиме справжня, а не «іграшкова» дружина. Це дуже важливо знати чоловікові-воїну. Крім того, хоча це і не головне, не

вирішальна частина мотиву, офіційно оформлені відносини мають юридично і фінансові наслідки для дружини у випадку поранення або, (не доведи, Господи!), смерть чоловіка. Природно, цивільний шлюб ніяких таких наслідків не матиме.

Війна створює нові стандарти життя і стосунків між людьми, що й обумовлює зміни в сімейних відносинах. Дрібні причини сварок, порушення відносин подружжя відходять на задній план і здаються ще більш незначними перед обличчям війни. В цей напружений для суспільства період сім'я повертає собі статус одного з найважливіших інститутів суспільства. Криза інституту сім'ї призупиняється перед обличчям серйозної небезпеки для життя, благополуччя людей. На відміну від мирного, стабільного періоду, коли криза суспільства породжувала кризу сім'ї і супроводжувалася цією кризою, в воєнний час соціальна криза, навпаки, зменшує кризові процеси в сім'ї. Можна сказати, що українське суспільство з суспільства ризику перетворюється на суспільство понад сильного ризику, що змінює характер соціальних відносин у ньому іншим чином, ніж просто в суспільстві ризику. Так, структура металу різко змінюється під впливом понад сильного тиску, тоді як під впливом менш сильного тиску метал змінюється тільки зовнішнім чином, без зміни внутрішньої структури. Війна - це аналог зверхсильного тиску, що породжує внутрішні зміни в суспільстві, зовсім іншого типу, ніж в інші більш стабільні періоди. Сім'я у воєнний період є не просто критерієм статусу людини, полем його самореалізації, основою самооцінки, а є важливим компонентом громадянського суспільства, що впливає на рішення держави з військових питань. Прикладом тому служить потужний громадський рух дружин і матерів військовослужбовців, що вимагають від військового командування більш адекватних дій в зоні АТО.

Війна частково нейтралізує вплив економічних і культурних перетворень на інститут сім'ї. З точки зору традиціоналістського мислення інститут сім'ї переживає кризу, що полягає в ослабленні її основних функцій. Політичні консерватори схильні звинувачувати прогрес західного типу в кризу сім'ї. Особливо різка критика здійснюється в Росії, де держава і офіційна ідеологія налаштовують населення проти Заходу, і проти західних цінностей. Особливо різка критика західного впливу на сім'ї та

традиції відрізняє Євразійський Союз і близькі до нього організації. Так ідеологи євразійського штибу стверджують, що на Заході «Інститут сім'ї став розглядатися як приклад диктатури, як інкубатор шовінізму та соціальної несправедливості. Ліві філософи запропонували цілу систему протидії традиційній сім'ї. Тут і ранне сексуальне виховання в школах, і введення в культурний обіг взаємної заміни чоловіки і жінки (жіночий бокс, жінки-єпископи, солдати, весь американський кінематограф наповнений сильними жінками і слабкими чоловіками)» [6]. Особливо різко євразійці критикують тезу і практику контролю народжуваності, пов'язуючи ці дії з нападками на християнство. Так в одній з робіт євразійського штибу міститься такий пасаж: «Сумно знаменита Маргарет Санджер, засновниця товариства «Планування сім'ї», говорила: «Контроль народжуваності радикали всіяко вітають, оскільки він здатний підірвати вплив християнської церкви. Я з нетерпінням очікую дня, коли людство звільниться від ярма християнства» [6]. Консерватори на свій лад тлумачать процес посилення соціальних прав жінок. Так, євразійський джерело стверджує:

«Найбільшим переміщенням другої половини двадцятого сторіччя стало переміщення жінок з дому в офіси. Це переміщення відокремило батьків від дітей, а також дозволило жінці відокремитися від чоловіка» [6].

Навіть, не розділяючи вкрай консервативні оцінки євразійців, все ж доводиться визнати, що падіння народжуваності, зростання числа народження дітей поза шлюбом, збільшення частки цивільних шлюбів і т. ін. є проявом кризи сім'ї. Можна вважати, що подібні процеси є небажаним наслідком прогресу, соціальною платою за підвищення зайнятості і освіти жінок. Але своєчасне і рішуче втручання держави з її сильною сімейною політикою здатне змінити ситуацію. Не можна пускати на самоплив процеси змін сімейних практик. Ефективна соціальна політика в галузі сім'ї може нейтралізувати небажані наслідки досягнення жінками реальної рівності в суспільстві.

Виникає спокуса звинувачувати у кризі інституту сім'ї та шлюбу лібералізацію, секуляризацію, консюмеризм. Це веде до дискредитації соціального прогресу, як стратегічної лінії розвитку людського

суспільства. Відсутність противаг латентним наслідкам прогресу і призводить до огульної його критики радикальними консерваторами. Вони пропонують повернути жінку в її споконвічне положення берегині сімейного вогнища, з головною функцією народжувати дітей.

Не вдаючись в радикальний консерватизм, слід визнати, що репродуктивна функція жінки, її здатність підтримувати стабільність і затишок в родині частиною жінок стали сприйматися як замах на свободу. У частини жінок відбулося відчуження від споконвічних жіночих функцій в сім'ї, виникло відчуття їх як застарілих, нав'язаних ззовні, а значить таких, від яких слід позбутися. Чого тільки коштує крайність фемінізму - рух за свідому бездітність.

Надмірне заперечення традиційних функцій жінок в сім'ї може привести до ослаблення основ людського суспільства, створює загрозу самому існуванню людства або крайнього ослаблення цивілізованої його частини. Соціальні демографи вже реєструють погіршення пропорцій між населенням, поділяючим і не розділяють цінності західної цивілізації.

Однією з найважливіших цінностей західної цивілізації є свобода людини. Лібералізм проголошує свободу як пріоритетну цінність по відношенню до багатьох інших цінностей суспільства. Етос волі значно вплинув на інститут сім'ї та шлюбу. Шлюб став розглядатися як вільний і добровільний союз між жінкою та чоловіком, причому не обов'язково для продовження роду. Емоційно-психологічний компонент шлюбу став превалюючим над іншими мотивами економічного, родового та іншого характеру. Таким же добровільним і вільним розглядається рішення про припинення шлюбного союзу, тобто розлученні.

Війна вносить корективи в ці процеси, пом'якшуючи їх, переформатує. Змінюється масштаб і пріоритети проблем, що стоять перед сім'єю. Те, що раніше здавалося важливим, втрачає значення перед обличчям позамежної небезпеки для людей. Сімейні конфлікти, які ставили шлюб на грань розлучення, перестали здаватися настільки істотними. Розлучення напередодні призову чоловіка в армію сприймається оточуючими як зраду, піддається сильному моральному осуду. Під час війни кількість розлучень зменшується, а кількість шлюбів збільшується. Інститут шлюбу зміцнюється.

Оскільки цінності сім'ї вважаються консервативними, то зміцнення їх свідчить про зростання консерватизму. Консервативний відкат з приводу війни не тотожний зростанню консерватизму в результаті ретроградства, ослаблення прогресистських настроїв в мирні часи. Консерватизм війни є природним, позитивним явищем, на відміну від консерватизму в мирний час, коли він перешкоджає позитивній динаміці суспільства. Консерватизм війни служить духовному і політичному зміцненню суспільства, надає додаткову міцність основним соціальним інститутам, у тому числі й шлюбу. Це спрацьовують механізми саморегуляції суспільства, що дозволяють зберегти основні цінності суспільства перед обличчям серйозної небезпеки війни.

Суспільство під впливом військового консерватизму не перестає бути сучасним. Інформаційні чинники, як характерна риса сучасності, під час війни посилюють своє значення. Інформаційно-комунікативна складова суспільства сприяє контактам в сім'ї між родичами, які перебувають на передовій і мирних регіонах. Форми обміну інформацією під час сучасної війни сильно змінилися в порівнянні з війною середини ХХ століття. Чоловік з дружиною мають можливість спілкуватися безпосередньо, перебуваючи на значній відстані, розділені війною. Скільки прикладів, коли чоловік дзвонить дружині з окопу на іншому кінці країни і просить допомоги, а дружина робить дії, які спонукають командування вжити заходів. Як це було з кількома бригадами.

Висновки. Проблема впливу війни на інститут сім'ї має системний характер, наочні та імпліцитні складові.

На макрорівні підвищується значення традиційної сім'ї, спрямованої на відтворення людських ресурсів та ресоціалізацію ветеранів, укріплення суспільства.

В умовах інформаційного суспільства члени сім'ї стають безпосередніми учасниками військових дій, додатковим комунікативним ресурсом для польових дій військових.

По іншому ця комунікативна функція сім'ї реалізується у подоланні державних кордонів. Пари громадян України та Росії, мешканців різних регіонів України, яки жили без державної реєстрації шлюбу його офіційно оформлюють. Такий шлюб створює додаткову комунікативну мережу з родичів

молодят. Як відомо, родичі пари, що живе громадянським шлюбом спілкуються значно менше, ніж родичі офіційної сімейної пари.

На мезорівні сім'я отримує поштовх у обох напрямках: й в бік традиціоналізації заради збереження роду, й в бік нових форм шлюбів, як наслідку участі у військових діях, загибелі членів сім'ї, міграції, життя в умовах понад тиску ризиків.

Можна прогнозувати збільшення кількості міжкультурних шлюбів із мешканцями інших країн, неповних сімей, розірвання шлюбів.

Під тиском ризику силових дій зростає кількість народжених дітей, люди торопляться зробити те, що ще не встигли.

1. Зубкова Е. Ю. Послевоенное советское общество: политика и повседневность. 1945-1953. [Текст] / Е. Ю.Зубкова, М.: РОССПЭН, 1999.- 228с .
2. Канцерова, И. Е. Динамика брачности еврейского населения в Среднем Поволжье (на примере г. Ульяновск) [Текст] / И.Е. Канцерова, Л.П. Шабалина // Вестн. Волгogr. гос. ун-та. Сер. 7, Филос. – 2010. – № 1 (11). – С.154-159.
3. Карпицкая, Д. Россия женится на Украине: количество браков выросло в 2 раза [Электронный ресурс] / Д.Карпицкая, С. Цикулина. - MKRU. – 10 мая 2014г. Режим доступа: <http://www.mk.ru/social/2014/05/10/rossiya-zhenitsya-na-ukraine-kolichestvo-brakov-vyiroslo-v-2-raza.html> - Название с экрана.
4. Коляскина Е.А. Трансформация традиционных представлений русских крестьян Алтая о деторождении во второй четверти ХХ в. [Текст] / Е. А., Коляскина // Частное и общественное: гендерный аспект: материалы Четвертой Междунар. науч. конф. РАИЖИ и ИЭА РАН, 20–22 октября 2011 г., Ярославль. М., 2011. Т. 2. С. 211–214.
5. Коляскина Е. А. Внебрачные связи и отношение к ним в русской деревне Алтая во второй половине XIX – первой половине XX в. [Текст] / Е. А., Коляскина // Вестник Томского государственного университета. 2013. № 373. С. 96–103.
6. Смолин М. Влияние глобализации и культурной революции на институт семьи [Электронный ресурс] / М. Смолин // Выступление на Рождественских чтениях 2008 года. - Фонд Имперского Возрождения. Исследовательский Аналитический Центр. – Режим доступа: <http://fondiv.ru/articles/3/264/> - Название с экрана.
7. Троцкий Л. От старой семьи - к новой [Электронный ресурс] / Л. Троцкий // "Правда" N 155, 13 июня 1923 г. / Адрес доступа <http://www.magister.msk.ru/library/trotsky/trot1916.htm>. - Название с экрана.

8. Пушкарева, Н. Л. Российская система законов о браке в XX в. и традиционные установки [Текст] / Н. Л. Пушкарева, О. Е. Казьмина // Этнографическое обозрение, 2003. - № 4. - С.67-89.
9. Разумова, И. А. «Гражданский брак»: понятие, статус, исследования [Текст] / Разумова И. А. // Труды Кольского научного центра РАН. - 2010. - №2. - С.9-24.
10. Реан, А. А., Андреева Т. В. Психологические проблемы гражданского брака [Текст] / А. А. Реан, Т. В. Андреева // Вестник БФУ им.И.Канта. 2009. - №5. - С.36-44.
11. Романов, П. В. Дискурсивное поле демографической политики [Текст] / П. В. Романов, В. Н. Ярская, Е. Р. Ярская-Смирнова // Вестник Евразии. - 2005. - №3. - С.151-171.
12. Суржикова Н. В. Военнопленные первой мировой войны на Урале. К [Текст] / Н. В. Суржикова // Вестн. Перм. ун-та. Сер. История. 2011. - №3-17. - С.57-64.
13. Темкина А. Добрачная девственность: культурный код гендерного порядка в современной Армении (на примере Еревана) [Текст] / Темкина Анна // Laboratorium. - 2010. - № 1. – С. 129–159
14. Хачатрян Л. А. Современный брак - результат эволюции семейно-брачных отношений [Текст] / Л. А. Хачатрян // Вестник Пермского университета. Философия. Психология. Социология. - 2011. - №1. - С.89-100.

Виктор Юдин

УДК 316

Политика современного Белорусского государства в отношении религии и церкви: путь от сепаративной к интегративной модели

В статті показано створення правової бази, на основі якої в подальшому в Республіці Беларусь буде здійснюватися один з принципів свободи - право на свободу віросповідань. Розглядаються етапи становлення політики Беларуської держави відносно релігії та релігійних організацій. В новітній історії конфесійна політика Беларуської держави еволюціонувала від ліберальної сепараційної моделі, коли держава не втручалась у справи релігійних організацій, до операційної моделі державно-конфесійних стосунків.

Ключові слова: держава, релігія, конфесія, церква, свобода совісті, релігійна організація, правовий акт, закон.

В статье показано создание правовой базы, на основе которой в дальнейшем в Республике Беларусь будет воплощаться один из принципов свободы - право на свободу вероисповедания. Рассматриваются этапы становления политики белорусского государства в отношении религии и религиозных организаций. В новейшей истории конфессиональная политика белорусского государства эволюционировала от либеральной сепарационной модели, когда государство не вмешивалась в дела религиозных организаций, до операционной модели государственно-конфессиональных отношений.

Ключевые слова: государство, религия, конфессия, церковь, свобода совести, религиозная организация, правовой акт, закон.

The article demonstrates law databases formation which predetermined realization of one of the principles of freedom in the Republic of Belarus – the religious right. The stages of development of the Belarusian state policy on religion and religious organizations are described. To contemporary history, confessional policy of the Belarusian state has evolved from a liberal separation model, when the government did not interfere in the affairs of religious organizations to the cooperation model of church-state relations.

Key words: state, religion, confession, church, freedom of conscience, religious organization, legal act, law.

Распад СССР в 1991 году привел к созданию независимых Белорусского и Украинского государств, что обусловило кардинальные изменения во всех сферах общественной жизни, в том числе, и в

религиозной ее части. Эти изменения неизбежно затронули отношения государства и церкви. И Белоруссия, и Украина, как независимые государства в числе одних из